

SLOVENSKA KOROŠKA

Zgodovinske, narodopisne in krajevne zanimivosti

Prizori:

1. Ustoličenje
2. Kmečki upori
3. Znamenje
4. Vojska kralja Matjaža
5. Pomladni običaj
6. Kresovanje
7. Ziljan in Ziljanka
8. Staro slovensko znamenje
9. Kmečka hiša
10. Kmečki ples
11. Stehvanje
12. Slovo neveste
13. Zastavonoša
14. Zeleni Jurij
15. Rožan in Rožanka
16. Kmečka hiša v Roži

Podrobnejša pojasnila so na hrbtni strani

Tujega nočemo, svojega ne damo!

Maršal Tito

Slovenska Koroška je etnično in ekonomsko
povezana z Jugoslavijo

Edvard Kardelj

Federativna ljudska republika Jugoslavija

Koroška — zibelka Slovenije in naše kulture

Slovenci so se naselili na Koroškem proti koncu VI. stoletja. V IX. stoletju, ko so se najbolj razširili, je obsegalo slovensko ozemlje okrog 70.000 km².

Iz obmejnih pokrajin so jih izrinili sosede in slovensko narodnostno ozemlje se je skrčilo. Ob koncu prve svetovne vojne (leta 1918) je merilo okrog 24.000 km².

»Koroška je bila v preteklosti zibelka in središče prve slovenske države Karantanije, Koroška je dala prve kulturne spomenike slovenskega naroda ter je bila ena izmed prvih in najvažnejših središč slovenske književnosti. Po dolgotrajni germanizaciji, ki ji je uspelo raznaraditi severnejše predele tega ozemlja, je postala današnja Slovenska Koroška obmejna dežela, na katero so se vrgli moderni germanizatorji z vsemi silami in vsemi sredstvi, da bi germanizirali tudi njo. Toda ostala je tudi do danes slovenska.«

Edvard Kardelj

Slovenska Koroška danes

Slovenska Koroška zavzema danes desetino vsega današnjega slovenskega narodnega ozemlja in v njej prebiva 7,5 % vsega slovenskega naroda.

Slovenska Koroška obsega okrog 2470 km² s približno 180.000 prebivalci, od katerih je nad 120.000 Slovencev, ostali pa so pomembni Slovenci ali pa nemški priseljenci.

★

»Jugoslovanska delegacija z vso odločnostjo postavlja svoje zahteve, naj se Slovenska Koroška osvobodi izpod nemško-avstrijskega jarma in priključi k LR Sloveniji v okviru jugoslovanske federacije.«

Edvard Kardelj

POVRŠINA SLOVENSKE KOROŠKE

(Skupno 2470 km².)

Obdelana zemlja: polja in vrtovi 14 %
travniki, pašniki in planine 33 %
gozd okrog 50 %

Gozdovi sestojajo do 90 % iz iglavcev, ostalo je mešan gozd, listnatega gozda ni skoraj nič.

PREBIVALSTVO NA SLOVENSKEM KOROŠKEM

Leto	Števílo		
	prebivalcev	Slovencev	Nemcev
1846	113.622	103.200	10.422
1910	144.625	107.800	36.825
1946	180.000	120.000	60.000

Prebivalstvo Slovenske Koroške po poklicih.

(Po štetju leta 1934 v odstotkih.)

Poljedelstvo in gozdarstvo 39,3 %
Obrt in industrija 26,5 %
Trgovina in promet 10,6 %
Prosti poklici 23,6 %

Skupaj 100 %

VAŽNEJŠI KRAJI NA SLOVENSKEM KOROŠKEM

Sedeži političnih okrajev:

Smohor, Beljak, Celovec in Velikovec.

Sedeži sodnih okrajev:

Smohor, Beljak, Rožek, Borovlje, Celovec - mesto, Celovec - okolica, Dobrla ves, Železna Kapla, Pliberk, Velikovec in Št. Pavel.

POJASNILA K SLIKAM

1. slika:

Ustoličenje in zaprisega slovenskih vojvod pri knežjem kamnu na Gosposvetskem polju v času samostojne Karantanske države.

Ustoličenja so bila dokaz demokratične oblike vladanja, ko je knez iskal pooblastilo za vladanje pri ljudstvu. Prvo slovesno ustoličenje je bilo leta 1161, Ernest Železni pa je bil ustoličen leta 1414 kot zadnji po slovenskem obredu.

Tu volili smo sami si kneza,
kmet sam mu dajal je oblast,
narod sam mu iz sebe izročal
moč žezla in krone je čast . . .

Anton Aškerc: Knežji kamen. Iz cikla »Stara pravda«.

2. slika:

Upor slovenskih koroških kmetov proti graščakom — srednjeveškim fevdalcem.

Kmečki upori na Koroškem so bili dokaz, da so koroški Slovenci posegli na revolucionaren način v politično življenje. Do največjega upora je prišlo leta 1515, takrat so se povezali proti svojim zatiralcem kmetje na Koroškem, Kranjskem in Štajerskem.

V zvoniku tam bijejo plat zvonà,
po cesti iz hoste roj kmetov vihrà,
vihrà proti gradu naravnost.

Orodje za tlako vsak nese s seboj,
ta s cepcem, ta s kijem, tam oni s kosòj,
ta z vilami je oborožen.

Anton Aškerc: Tlaka. (15. maja 1515.)

3. slika:

Slovensko znamenje.

4. slika:

Vojska kralja Matjaža pod goro Peco.

Da smo tudi mi Slovani,
da slovensk' je Korotan
narod naš dokaze hrani,
jezik naš in duh in stan.

5. slika:

Slovenski pomladni običaj.

6. slika:

Kresovanje na Koroškem.

7. slika:

Ziljan in Ziljanka v narodni noši.

Ziljska dolina leži ob reki Zilji, ki se izliva pri Beljaku v Dravo. V Ziljski dolini je ohranjenih še mnogo starih slovenskih šeg in običajev, n. pr. »štehvanje« in ples pod lipo »visoki rej«. Ziljanke nosijo še danes svojo značilno in lepo koroško narodno nošo.

V Ziljski dolini je razvita konjereja (»štehvanje« izvajajo na iskrih konjih) in živinoreja z mlekarstvom in sirarstvom. Pomembna je lesna industrija.

Pod Dobračem je svinčev rudnik Plajberk. Iz Gorič pri Zilji je bil Matija Majar-Ziljski, ki je že leta 1848 sprožil v javnosti zahtevo po enakopravnosti slovenskega jezika v šolah in uradih. Na Potoku pri Sv. Štefanu se je rodil najznamenitejši koroški rojak pesnik in slavist Urban Jarnik.

Lepoto in narodno zavednost Ziljske doline in Ziljanov opeva naslednja koroška narodna pesem:

Tam, čier teče bistra Zila, Slovenska ma' me je rodila,
se po dolni lepo zvija, na svojih prsih me dojila,
kjer mi zibka tekla je, slovenske pesmi spievala,
tega kraja jaz pozabim ne. ko dete me je zibala.

8. slika:

Staro slovensko znamenje.

9. slika:

Slovenska kmečka hiša.

N'mav čez izaro

Pesem, v koroškem narečju, se glasi takole:

N'mav čez izaro, n'mav čez gmajnico,
čier je dragi dom z mojo zibelko,
čier so me zibali mamica moja
in prepievali haji, hajo.

K' sem še mih'n biv, sam biv dro vesiv,
sam več barti k'tero piesem pev.
Zdej vse minuvo je, n'č več pev ne bom,
zdej ni več moj ljubi dragi dom.

10. slika:

Kmečki ples »rej pod lipo«.

11. slika:

»Štehvanje«.

12. slika:

Slovo neveste od matere.

Prizor iz starega ženitovanjskega obreda.

13. slika:

Zastavonoša, ki vodi poročni obred.

Prizor iz starega ženitovanjskega obreda.

14. slika:

Zelenega Jurija peljejo po vasi.

Ljudski pomladni običaj. Gospodinja pričakuje na domačem pragu zelenega Jurija in njegovo spremstvo z darili.

Od hiše do hiše hodimo,
zelenega Jurija vodimo,
on pomlad v deželo prinesel je,
vso zemljo z zelenjem potresel je . . .

Oton Zupančič.

15. slika:

Rožan in Rožanka v narodni noši.

16. slika:

Kmečka hiša v Rožu.

Rož. V Rožu je razvito poljedelstvo, pomembna sta pridelovanje lanu in gozdarstvo z lesno industrijo. Borovlje so že več stoletij znane po odličnih puškarjih. Na Bistrici v Rožu je žičarna.

Iz Sveč v Rožu je bil doma Andrej Einspieler, slovenski politik, časnikar in narodni organizator. V Lešah pri Sv. Jakobu v Rožu je bil rojen jezikoslovec profesor Anton Janežič; leta 1854 je izdal pomembno »Slovensko slovnico«, ki je doživela deset izdaj.

Celovec, oddaljen od Ljubljane v zračni črti le 70 km, leži v Celovški kotlini in je glavno, t. j. politično, kulturno in gospodarsko središče Slovenske Koroške. S predmestji šteje 56.000 prebivalcev.

Celovec je bil v prejšnjem stoletju več desetletij središče slovenske kulture, kjer so leta 1852 ustanovili prvo slovensko knjižno založništvo Mohorjevo družbo.

Zapadno od mesta ob Vrbskem jezeru, največjem slovenskem jezeru, sta tujskoprometna kraja Vrba in Poreče ter Osojsko jezero v prelepem gorskem okolju. Tujski promet donša prebivalstvu teh krajev stalen dohodek. V obeh jezerih je pomemben ribolov. V okolici je razvito čebelarstvo.

Na Gurah, ozemlju med Dravo in Vrbskim jezerom, se bavijo z živinorejo, z mlekarstvom, sirarstvom in sadjarstvom. Severno od Celovca sta važna kmetijstvo in industrija.

Plebiscit in »anšlus«

10. X. 1920. Zaradi krivične izvedbe za Slovence nesrečni plebiscit na Koroškem. Avstrija je dobila pri ljudskem glasovanju 22.025 (59%), Jugoslavija pa 15.279 (41%) glasov. Kljub temu je bilo vse glasovalno ozemlje, tudi ono s slovensko večino, dodeljeno Avstriji.

»Priključena teza nasprotnikov priključitve Slovenske Koroške k Jugoslaviji je tako imenovani plebiscit iz leta 1920. Toda ta plebiscit — po obliki in načinu, kakor je bil organiziran — dejansko ni imel naloge, da bi pravilno rešil koroško vprašanje, ampak da bi zagotovil način, po katerem bi Koroška gotovo pripadla Avstriji. Plebiscit je bil izveden na ozemlju, ki je bilo — ob enem z ostalo Slovenijo — več stoletij stalno pod avstro-nemško oblastjo. Kljub temu, da so vsi momenti — vsa zatiranja in nasilja v teku zgodovine, elementi zaostalosti in nizke zavesti, vpliv višje cerkvene hierarhije, ki je bila nemška, čustva strahu in podrejenosti, ki so ostala kot ostanek preteklosti itd. — favorizirali Avstrijo, je bila izdelana še posebna plebiscitna geometrija, ki naj bi zagotovila tak rezultat plebiscita, ki bi bil uspešen za Avstrijo.«

Edvard Kardelj

13. III. 1938. »Anšlus«. Avstrija in z njo Koroška priključena k Hitlerjevi Nemčiji.

Slovenska Koroška v narodnoosvobodilni vojni

1941—1945. Nacisti so začeli izseljevati koroške Slovence, pa tudi Slovence v drugih slovenskih deželah: z Gorenjskega, iz Zasavja in Štajerskega. S Koroškega so izselili 800 rodbin (3000 ljudi), v načrtu pa so imeli izselitev sploh vseh zavednih slovenskih družin na Koroškem. Zločinski načrt jim je onemogočilo partizansko gibanje in zmogovitost Rdeče in Jugoslovanske armade ter drugih zavezniških vojsk.

10. VII. 1942. Nacistični voditelj na Koroškem Maier-Kaibitsch je napovedal v svojem govoru v Celovcu popolno iztrebljenje Slovencev na Koroškem, na Gorenjskem in tudi v Zasavju, ki je veljalo pod okupacijo za del Gorenjske.

1942. Koroški Slovenci ustanove OF in prve partizanske odrede ter stopijo v odločen boj proti nacistom. Pod vrhovnim poveljstvom maršala Tita se bori nad 3500 Slovencev — koroških partizanov vse do konca vojne (do 9. maja 1945) za osvoboditev Koroške izpod fašizma. Kraji okrog Železne Kaple, Sel in Borovelj so bili prve baze osvobodilnega gibanja.

21. VIII. 1942. Partizanske edinice komandanta Staneta-Franca Rozmana so prišle po gamsovi stezi in med stenami čez Karavanke na Koroško in se pri vasi Sele takoj spoprijele z Nemci.

1944—1945. Dve veliki ofenzivi nemške vojske proti koroškim partizanom, ki so se uprli fašistom kot edini prebivalci nemškega rajha.

Uspehi partizanskih akcij na Slovenskem Koroškem

Koroške slovenske partizanske enote so od leta 1942 pa do kaptulacije Nemčije izvedle številne uspešne sabotažne akcije in so se borile proti fašizmu in fašistom; bilo je nad 600 akcij, napadov in borb; ubili so 3855, ujeli 3355 in ranili 1936 sovražnikov (skupno 9146 sovražnikov).

Žrtve koroških slovenskih partizanov pa so bile naslednje: mrtvih 1080, ranjenih 710, ujetih in pogrešanih 317, skupaj 2107. Za junaška dejanja je pohvalil koroške partizane tudi komandant anglo-ameriških čet maršal Alexander.

Med drugim so partizani na Slovenskem Koroškem v sabotažnih in diverzantskih akcijah

uničili:

67 kamionov in drugih motornih vozil,
54 železniških in cestnih mostov,
26 vlakov,
53 lokomotiv,
219 vagonov,
3 železniške postaje,
3 žičnice,
7 žag,
7 električnih central in transformatorjev,
3 rudnike,
4 kamione orožja in municije,
1 avion,
več deset kilometrov telefonskih in električnih napeljav itd. itd.;

poškodovali pa:

4 lokomotive,
6 električnih central,
1 tovarno za akumulatorje,
20 železniških vagonov,
1 železniško postajo itd. itd.

1945. Enote slovenskih koroških partizanov osvobode s podporo IV. operativne cone slovenskih partizanskih odredov Jugoslavije (POJ) večino slovenskega ozemlja na Koroškem, z Gospo Sveto vred, še pred prihodom anglo-ameriške vojske.

»Koroški Slovenci so pokazali tudi v zadnji vojni najmočnejše prizadevanje, ki bi ga lahko dali v dokaz svojega obstoja in svoje volje, da živijo v svobodi. Tako pritevanje so dali koroški Slovenci s svojo vstajo v času, ko je bilo videti, da je zmaga zaveznikov še daleč, s svojo vztrajno oboroženo osvobodilno borbo od leta 1942. do konca vojne.«

Edvard Kardelj

18. II. 1946. Vlada FLR Jugoslavije je predložila svetu ministrov za zunanje zadeve memorandum z zahtevo po Slovenski Koroški.

Koroška mladina na delu za obnovo FLR Jugoslavije.

20. X. 1947. II. koroška mladinska brigada Matije Verdника-Tomaža je bila pri delih na mladinski progi Šamac—Sarajevo že drugič proglašena za udarno. — I. koroška mladinska brigada Franca Tavčmana-Lenarta pa je bila proglašena za trikrat udarno.

★

Kadar boste živeli svobodno v novi Jugoslaviji, povejte vsem, da smo umirali zato, da bi pomagali zgraditi srečo in svobodo vsem Slovincem na Koroškem.

Poslovilne besede Tavčmanovega Jurija, ki so ga nacisti ogledavili z 12 drugimi koroškimi rojaki na Dunaju 29. aprila 1943, ker so jih zajeli kot borce za osvoboditev Koroške.

★

Besede Edvarda Kardelja so iz govora pred svetom zun. ministrov v Moskvi.

Kjer so padale naše žrtve,
tam so naše meje!